УДК 3.37.02

ПЕДАГОГИКАЛЫК БИЛИМ БЕРҮҮДӨ КОМПЕНТТҮҮЛҮК МАМИЛЕНИ ИШКЕ АШЫРУУНУН ДИДАКТИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ
ОСНОВЫ ДИДАКТИКИ В РЕАЛИЗАЦИИ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ
FUNDAMENTALS OF DIDACTICS IN THE IMPLEMENTATION OF THE COMPETENCE-BASED APPROACH TO PEDAGOGICAL EDUCATION

Барпыбаев Т.Р. х.и.к., доценттин м.а. ЖАМУ ТИПФ

Аннотация: Макалада педагогикалык билим берүүдө компенттүүлүк мамилени ишке ашыруунун дидактикалык негиздерин талдоо менен маселелери менен милдеттери каралган.

Аннотация: В статье рассмотрены вопросы и задачи дидактики в реализации компетентностного подхода педагогическом образовании

Annotation: The article considers the issues and tasks of didactics in the implementation of the competence-based approach to pedagogical education

Түйүндүү сөздөр: Компетенция, компенттүүлүк, компетенттүүлүк мамиле, мамлекеттик билим берүү стандарты, негизги билим берүү программасы, бүтүрүүчүнүн компетенттик модели, стейкхолдерлер, баалоо каражаттары.

Ключевые слова: Компетенция, компетентность, компетентностный подход, государственный образовательный стандарт, основная образовательная программа, компентностный модель выпускника, стейкхолдер, оценочные средства.

Key words: Competence, competence, competence-based approach, state educational standard, basic educational program, graduate model of competence, stakeholder, evaluation tools.

Учурда жогорку кесиптик билим берүү системасында компетенттүүлүк мамилени өркүндөтүү окутуунун чөйрөсүн, мазмунун жакшыртууну, адистердин атаандаштыкка карата жөндөмдүүлүгүн жогорулатууну, эмгек рыногун өз ара аракеттенүүсүн жакшыртууга багытталган.

XXI-кылымдын башында Кыргызстан билим берүү системасынын маңызын жаңылоо жана модернизациялоо менен дүйнөлүк билим берүү процесстерине активдүү катышууну көздөп, өз позициясын күчтөндүрүүгө жана кеңейтүүгө басым жасай баштады. Билим берүү системасын реформалоо менен билим берүү процесстеринин интеграциялык процесстерине катышууда Кыргызстандын жогорку окуу жайларында инновациялык технологиялар кеңири жайылтууга ээ болуп, сапатты камсыздаган эффективдүү системанын түзүлүшүнө багыт алышы керек. Мындай жаңы системанын негизги айырмачылыгы катары билим берүү борбору студент тарапка көбүрөөк ыкталат дагы, башкы натыйжа катары окуу процессинин жүрүшүндө студенттин ээ болгон компетенцияларын белгилөөгө болот. Мында окуу процесси компетенттүүлүк мамилеге басым жасоо менен түзүлөт, б.а. келечекте ээ болуучу кесибине зарыл болгон компетенцияларга ээ болушуна. Демек, студент жана окуу процессинин жүрүшүндө ал ээ болгон компетенциялар негизги болуп эсептелет. Ошондуктан компетенттүүлүк мамиле-билим берүү ишмердүүлүгүнүн мүнөзүн ишке ашырган мамиле, мында окуу процесси практикалык натыйжаларга багытталат [1,3].

Учурда компетенттүүлүк мамилеге байланышкан илимий макалалар арбын болгону менен усулдук иштелмелер, дидактикалык материалдар жетиштүү деңгээлде жарыяланган эмес. Компетенттүүлүк мамилеге байланышкан изилдөөлөрдү чет элдик окумуштуулар Р.Бадер, С.Гиффорд, Д.Карр, Д.Мертенс, Б.Оскарсон, А.Шелтен, орус окумуштууларынан В.Байденко, Ю.В.Варданян, В.С.Горчакова, Э.Ф.Зеер, И.А.Зимняя, А.В.Хуторский, ал эми кыргыз окумуштууларынан С.К.Калдыбаев, Т. Абдрахманов, К.М.Төрөгелдиева, М.Алтыбаева, Н.К.Дюшеева, А.Д.Турсунакунова, К.Турдубаева, Ж.С.Токтомамбетова ж.б. жүргүзүшүп белгилүү натыйжаларга ээ болушкан. Бул окумушутуулардын изилдөөлөрүндө компетенция, компетенттүү, компетенттүүлүк, кесиптик

компетенциялардын калыптанышы, окутуу жана тарбиялоодогу түйүндүү компетенциялар сыяктуу маселелерге кеңири көңүл бурулган. Бирок жогорку кесиптик билим берүү багытында компетенттүүлүк мамиле боюнча бир топ көйгөйлүү маселелердин бар экендиги тууралуу ойлор дагы деле айтылып келет [3]. Ошондуктан педагогикалык билим берүүдө компетенттүүлүк мамилени ишке ашыруунун дидактикалык негиздери учурдагы көйгөйлүү маселелердин бири болуп эсептелет жана бул багыттагы изилдөө иши өтө актуалдуу.

Компетенттүүлүк мамиленин ичинде эки базалык түшүнүк камтылган: компетенция жана компетенттүүлүк, биринчисинде белгилүү предметтердин жана процесстердин айланасына карата инсандын өз ара байланышкан сапаттарынын жыйындысы камтылат; экичисинде, ишмердүүлүк предметине жана ага карата анын жеке мамилесин камтыган тиешелүү компетенцияга ээ болгон адамдын ишмердүүлүгү жатат. Демек, компетенттүүлүк мамиле билим берүү процессинде изилдөөчүлүк жана практикалык-багыттуулукка ээ болот, б.а. өзү өздөштүрүү предметине айланат. Мына ошентип, компетенттүүлүк мамиле – бул билим берүүдө ишмердүүлүк мүнөздү ишке ашырган мамиле, анда окуу процесси практикалык натыйжаларга багытталат. Мында ишмердүүлүктүн негизи катары каралган билим, билгичтикти, көндүмдүү таануу жүрбөйт. Ошондуктан окутуу менен тарбиялоонун теориясында “компенттүүлүк” түшүнүгү пайда болгон, ал конкреттүү ишмердүүлүктүн, конкреттүү кырдаалдын шартында алган билим, билгичтигин, тайрыйбасын жана жүрүм-турум ыкмаларын мобилдештирүү жөндөмдүүлүгүн билдирет [5,6].

Компетенцияларды өнүктүрүүгө багыт алуу бир гана кандайдыр бир билимдер менен камсыздоону жана кээ бир жөндөмдүүлүктөр менен сапаттарды жөн гана өнүктүрүүгө багытталбастан, тигил же бул тиричилик шарттарында аларды ошол билимдерди практика жүзүндө колдоно билүүгө максаттуу түрдө даярдашы керек. Буну менен билим берүү жөн гана адамдын өнүгүшүнө салым кошпостон, аны коомдо өз ордун ийгиликтүү табышына даярдайт.

Изилдөөлөрдө белгиленгендей, ЖОЖдун бүтүрүүчүсү ээ болуучу компетенцияларды аныктоо – бул жарым иш. Окуу процессинде алар кантип калыптанышын чечүү керек. Мисалы, иш берүүчүлөр менен билим берүү кызматкерлеринин ортосундагы мамиленин маданиятын калыптандыруу үчүн Англия менен Германия үчүн 10 жылдай убакыт керек болгон [5].

Анда бүтүрүүчүнүн компетенттүүлүк модели кандай болушу керек?

Бүтүрүүчүнүн компетенттүүлүк модели – бул негизги билим берүү программасын (НББП) өздөштүрүүнүн формалдаштырылган максаты, ал төмөнкү системаларды камтыйт:

- бүтүрүүчүнүн эмгек рыногунун талаптарына дал келген деңгээлинин негизделген көрсөткүчтөрү (компетенциялар)
- негизделген нормативдик индикаторлор (өздөштүрүү деңгээлине коюлган талаптар)
- негизделген өлчөө инструменттеринин тизмеси (баалоо каражаттары) [4].

НББП түзүүдө негизги басым МББС жасалат, ошондой эле иш берүүчүлөрдүн (стейкхолдерлердин), бүтүрүүчүлөдүн, ата-энелердин жана студенттердин сунуш-пикирлери негизделип киргизилиши керек. Бакалавриаттагы ар бир багыттын НББП түзүүдө жогоруда айтылгандарды кошуу менен өзгөчөлүнүп түзүлүшү шарт. Мисалы, Педагогика багытында 62 компетенция (17 универсалдык, 45 кесиптик компетенциялар); Физика-математикалык билим берүү багытында 33 компетенция (17 универсалдык, 16 кесиптик компетенциялар); Электроэнергетика жана электротехника багытында 46 компетенциялар (17 универсалдык, 29 кесиптик компетенциялар); Филологиялык билим берүү багытында 32 компетенциялар (17 универсалдык, 15 кесиптик компетенциялар); Экономика багытында 32 компетенциялар (17 универсалдык, 15 кесиптик компетенциялар); Бабигый илимий билим берүү багытында 34 компетенциялар (17 универсалдык, 17 кесиптик компетенциялар); Көркөм билим берүү багытында 32 компетенциялар (17 универсалдык, 15 кесиптик компетенциялар); Дене тарбия багытында 57 компетенциялар (18 универсалдык, 39 кесиптик компетенциялар) бар [2].

Иш берүүчүлөр тарабынан мисалы, экономика багыты боюнча 3 кесиптик компетенциялар кошулган: персоналды окутууну жүргүзүүгө жөндөмдүү, персонал менен тренингдик технология менен иштөөгө ээ, жетекчилердин коучинг ыкмаларына ээ. Коучинг –машыктыруучу (тренер).

Коюлган көйгөйлүү маселеленин божомолун текшерүү үчүн төмөндөгү маселелерди чечүү зарыл:

1. Билим берүү системасындагы мамлекеттик стандарттардын маңызын ачуу жана компетенттүүлүк мамиленин негизин түзгөн компетенциялардын тизмегин аныктоодо алардын түрлөрүн аныктоо.
2. Педагогикалык билим берүүдө компетенттүүлүк мамиле байланышкан иштерди өткөрүү жана уюштуруу боюнча практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.
3. Педагогикалык билим берүүдө компетенттүүлүк мамилени ишке ашыруунун теориялык негиздерин жана методикалык маселелерин иштеп чыгуу.
4. Педагогикалык билим берүүдө компетенттүүлүк мамилени ишке ашыруунун практикалык колдонуучулук маселелерин уюштуруунун эффективдүүлүгүн эксперимент аркылуу текшерүү.

Изилдөө төмөнкү милдеттерди камтыйт:

1. Тиешелүү адабияттарды талдоонун негизинде “Компетенттүүлүк мамиле” түшүнүгүнүн изидениш абалын, изилдөө методдорун аныктоо
2. Жогорку окуу жайларында компетенттүүлүк мамилени ишке ашыруунун теориялык негиздерин иликтөөнүн негизинде анын моделин түзүү
3. Компетенттүүлүк мамилени ишке ашыруунун жолдорун аныктоо
4. Компетенттүүлүк мамиленин эфективдүүлүгүнүн критерийлерин аныктоо
5. Педагогикалык эксперимент жана анын натыйжалары

Азыркы учурдагы педагогикалык билим берүүдө компетенттүүлүк мамилени ишке ашыруунун дидактикалык негиздерин түзүүнүн эффективдүү жолдорун табуу окумуштуу-педагогдордун, практик-мугалимдердин алдына коюлган замандын талабы болуп эсептелет. Компенттүүлүк мамиленин ишке ашыруудагы дагы бир көйгөй окуу китептеринин түзүлүшү. ЖОЖдун учурдагы китептери компетенцияларды калыптандырууга аз багытталган же такыр жокко эсе. Бул өзүнчө чоң дидактикалык жана методикалык гиганттуу жумуш. Учурда ЖОЖдун окутуучуларын компенттүүлүк мамилени ишке ашырууга методикалык жактан даяр болуусу толук кандуу жүрбөй жаткандыгы дагы да болсо орчундуу көйгөй катары каралып жатат. Бул багытта бир катар иштер жүргүзүлүп жатат, бирок бардык эле жерде эмес, мисалы, ОшМУнун алдындагы “Агартуу академиясы” жана анда уюштурулган методисттердин ар ай сайын өтүүчү семинары. Биздин окутуучулар да бул академиядан 1 жумалык курстан өткөн. Анын натыйжасында ЖАМУнун Таш-көмүр инженердик-педагогикалык факультетинин үч багытынын көз-карандысыз аккредитациядан өтүшүнө чоң методикалык жардам болгон.

Колдонулган адабияттар:

1. Байденко В.И. Компетенции: к освоению компетентностного подхода // Труды методологического семинара «Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы». – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – с. 25-30.
2. Алтабаева М. Проектирование образовательных результатов основной образовательной программы подготовки бакалавров физико-математического образования // Молодой ученый. — 2017. — №4.1. — С. 26-30.
3. Байденко В.И. Компетенции в профессиональном образовании (к освоению компетентностного подхода) //Высшее образование в России. № 11. 2004. – с. 17-22.
4. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе/Педагогика. № 10. 2003. – с. 26.
5. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании.//Школьные технологии. - 2004.- №5. - с.3-12.
6. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты // Интернет-журнал "Эйдос". - 2006. - 23 апреля. http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm.